

Sekularna Europa i novo pozicioniranje religije u društvu

Ivan Janez Štuhec*
ivan.stuhec@rkc.si

UDK: 211.5(4)
261.6(4)

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper
Primljeno: 20. studenog 2013.
Prihvaćeno: 17. veljače 2014.

Ulaskom država bivše Jugoslavije u europske integracije, državama i crkvama, odnosno vjerskim zajednicama, postavlja se pitanje kako iznova pozicionirati religiju u društvu te kako u skladu s tim urediti odnos između vjerskih i društvenih institucija. Činjenicu sekularizacije na području političkog života Katolička crkva prihvatila je na Drugom vatikanskom koncilu. Dio sekularnog svijeta je pak posljednjih desetljeća raspravljao o ulozi religije u društvu. Stoga, u svojoj preglednoj studiji, Michael Reder smatra da možemo govoriti o novoj pozornosti prema religiji. Na toj polazišnoj točki autor gradi odnos između države i Crkve te postavlja tezu da je religija legitimni čimbenik u društvu, da ima kulturnu ulogu, da su vjerske zajednice interesne te da je Katolička crkva međunarodni pravni subjekt. Sve upućuje na to da se Crkva u društvenom smislu mora sve više oslanjati na pojedinca. Za Crkvu, kao institucionalnog čuvara slobode vjeroispovijesti, od ključnog je značenja priznanje društva i njegovih ovlasti da je čovjek također duhovno biće, da je religiozno biće te da je društvo tu čovjekovu dimenziju dužno ne samo poštivati, već joj omogućiti njezin puni razvoj i djelovanje. U zadnjem poglavlju rasprave predstavljen je problem pozicioniranja religije u slovenskom društvu nakon društvenih promjena. U Sloveniji je zapravo dolazilo do opetovanih pokušaja stvaranja laičkog i sekularnog društva od strane dijela politike koji to smatra svojim svjetonazorom, što je različito od zdravog poimanja sekularnog društva. To je pak u suprotnosti s demokratskim i pluralističkim načelima sekularne države i njenog pravnog poretka.

Ključne riječi: Crkva, vjerske zajednice, sekularizacija, država, religija, društvo, kultura, privatno, javno, osobno.

---

* Dr. sc. Ivan Janez Štuhec, izv. prof. moralne teologije na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani, Poljanska cesta 4, 1000 Ljubljana.

Uvod

Sve prijašnje republike i nove države na teritoriju bivše komunističke Jugoslavije u procesu su integracije u Europsku uniju. Bez obzira na stupanj te integracije, sve će se nove države morati opredijeliti za sekularne političke institucije, u zemlji i u Europi. Vjerske institucije će se također morati opredijeliti za suvremene društvene pojave koje na poseban način obuhvaćaju i područje religije. Inače, Europska unija u odnosima između državnih i vjerskih ustanova dopušta visok stupanj slobode, dok ujedno, naravno nudi svoj kulturni model kao suvremeno rješenje odnosa između sekularnog društva i religije. S jedne strane, to pitanje otvara problem uvrštavanja religija u suvremeno društvo, dok s druge strane iznova definira institucionalne odnose te otvara niz pitanja unutarnjih pastoralnih odnosa vjerskih zajednica.

Ovom raspravom prvenstveno želimo prikazati što znači proces sekularizacije za religiju na općem društvenom nivou. U drugom ćemo dijelu predstaviti posljedice, koje proizlaze iz prvog dijela rasprave, za odnos među crkvama, vjerskim zajednicama, društvom i državom. U trećem dijelu ističemo sve veću emancipaciju državljana i sve manju ulogu institucija na području slobode vjeroispovijesti te naposljetku predstavljamo položaj religije u Sloveniji nakon demokratskih društvenih promjena, s posebnim osvrtom na katoličku zajednicu.

1. Povijesne posljedice sekularizacije na religiju

Početak 19. stoljeća u Europi se uslijed prosvjetiteljstva politika počinje oslobađati apsolutističkih ideja. Pod utjecajem filozofa, kao što su John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant i drugi, politička filozofija postaje sve liberalnija i demokratskija. Ističu se pojmovi slobode, tolerancije, napretka i znanosti, koji su poput sinonima za građansko društvo. Kao što je poznato, to dostiže svoj vrhunac Francuskom revolucijom.

Na teoretskoj se razini otvara rasprava o tome kakvu bi ulogu trebala religija imati u suvremenom modernom društvu. Mislioci imaju kontradiktorna mišljenja o ulozi religije u društvu. Jedan od pristalica mjesta religije u društvu, Friedrich Schleiermacher, 1799. godine objavljuje članak »Über die Religion: Reden an die Gebildeten unter ihren Verachten«. Članak gradi na pretpostavci da je religija temeljno čovjekovo iskustvo te ju je stoga nemoguće odbaciti kao nešto nerazumno. Vjerska dimenzija pripada među osnovne postulate čovjeka i u njegov iskustveni svijet te stoga mora pronaći primjereno mjesto, kako u teoriji, tako i u praksi.

Rasprave o sekularizaciji¹ u zadnjoj polovici 20. stoljeća su sve do danas slične onima s početka 19. stoljeća. Ističe se pitanje je li religija na individualnom

¹ Pojam sekularizacija podrazumijeva omogućavanje božanstvenosti Boga, umjesto svijeta. U tom je smislu kršćanstvo jedan od tvoraca sekularizacije nakon poznate Isusove rečenice: *Dajte*

i društvenom nivou izgubila značenje u suvremenom društvu, s obzirom na činjenicu modernizacije, individualizacije i demokratizacije. Mišljenja su podijeljena kao i u Schleiermacherovo vrijeme. Pritom važnu ulogu igraju dva aspekta. Najprije se postavlja pitanje kako možemo religiju prikladno razumjeti, a da je ne objašnjavamo na reduktivistički način. Potom, kakvu joj društvenu ulogu možemo odrediti u suvremenom svijetu i u društvu, te u odnosu između sekularne države i vjerskih ustanova?

Rasprava teče unutar uvjeta nastalih zbog sve veće funkcionalizacije, individualizacije i pluralizacije života pojedinca koji objašnjenje svijeta i sebe samoga sve manje traži u sferi postojećih religija.

Politolog i sociolog Franz-Xaver Kaufmann za polazište uzima povijest pojma religije koji je relevantan postao tek u 18. stoljeću. Prethodna fraza *religio naturalis* izražavala je stajalište da je svaki čovjek po prirodi religiozno biće. Filozofi prosvjetiteljstva tu su misao prihvatili i objašnjavali je time da izvan svake konkretne kršćanske konfesije i crkve postoji *meta* razumijevanje religije koje se odražava u kritičkom odnosu prema crkvama i vjerskim zajednicama te se poziva na prirodnu sklonost čovjeka k transcendentnosti. Čovjek po prirodi ima religiozne sklonosti, zbog čega je slobodan u odnosu prema svakoj povijesnoj religiji i vjeroispovijesti.²

Naš suvremeni pojam religije nedvojbeno ima prosvjetiteljsku tradiciju i izvor. Stoga je razumijevanje sekularizacije i sekularizma koje se odnosi na religiju i prirodu, prožeto mentalitetom novoga vijeka. Konceptualni pomak s *christianitas* na *fides* i na *religio* posljedica je povijesnog suočavanja sa zahtjevom kojeg je kršćanska vjera postavljala prema javnosti – da je kršćanstvo općeobvezujuće, tj. obvezno. U sučeljavanju crkvi i države, kršćanstvo je izgubilo bitku. Koliko je srednjovjekovno kršćanstvo u smislu novovjekovnog poimanja religije činilo zadnju i najčvršću društvenu vezu, toliko podijeljeno kršćanstvo drugog tisućljeća nije moglo činiti društveno kohezivne veze u procesu udruživanja suvremene Europe. Tu su ulogu preuzele nacionalne države. One su pak religiju ponajviše trebale za vlastitu stabilnost, zbog čega između njih i religije nije uvijek bilo prikladnog razlikovanja. Gubitak integrativne uloge kršćanstva postao je vidljiv i jasan tek jačanjem neutralnog svjetonazora države.

Taj je proces na kršćanstvo utjecao tako da je on sve više postajao stvar Crkve, a ne javnosti i društva. To znači da kršćanstvo više nije javni tvorac zajedničkog stvaranja uvjeta za osmišljavanje života, već svoje specifično značenje i prostor stječe isključivo u Crkvi. U našoj je okolini taj pravac bio totalitarno institucionaliziran, jer je vjera bila zakonom propisana kao privatna stvar. Danas

---

caru carevo, a Bogu Božje. Sekularizacija se ne smatra negativnom pojavom, već je pretpostavka za razlikovanje između sfere duha i svijeta te posljedično između svjetske i duhovne vlasti [usp. Ivan Janez ŠTUHEC, Sekularizacija kot priložnost za novo religioznost, *Bogoslovni vestnik*, 72 (2012) 4, 609-618].

² Usp. Franz-Xaver KAUFMANN, *Kirchenkrise. Wie überlebt das Christentum?*, Freiburg, Basel, Wien, Herder 2011, 80.

smo pred novom fazom religioznog razvoja koji je s jedne strane obilježen sve većim gubitkom značenja Crkve za životni stil pojedinca, dok s druge strane, crkve se još uvijek prihvaća za važnog sugovornika u javnosti, iako nipošto više nisu jedini autoritet privatnom moralu.

Država se nakon Francuske revolucije sve više poimala neutralnom instancijom koja mora zadovoljiti interese svih državljana, bez obzira na njihov svjetonazor. Ujedno je pak sloboda vjeroispovijesti uključena u temeljna ljudska prava i slobode, što bi državljanima omogućavalo slobodu odabira u religioznom području. Tako su modernom demokratskom društvu dva nezaobilazna postulata religiozna neutralnost države i individualni odabir državljana na području svjetonazora. Glede odnosa između sekularnog društva i religije, razvoj filozofske misli te društveno politički odnosi doveli su do stanja koje istaknuti suvremeni sociolozi, poput Josea Casanove, vide prvenstveno kroz tri aspekta:

- a) sekularizacija i smanjenje uloge religije,
- b) pomak religioznog u privatno i
- c) oslobađanje društvenih područja od neposredne religiozne kontrole.

Vjera je izgubila svoj privilegirani položaj jedinog davatelja smisla životu. Priznaje se kao jedan od izvora za osmišljavanje života. Kao podsustav u modernom društvu religija djeluje autonomno.³

Kaufmann slično ukazuje na višeslojnost pojma sekularizacija koja proizlazi iz njegova povijesnog razvoja. Ukratko, prema Kaufmannu možemo govoriti o sljedećim tipovima sekularizacije:

1. Sekularizacija kao proces u kojem vjera sve više gubi svoje značenje. Gubitak značenja vjere možemo objasniti kako sa stajališta emancipacije, tako i s kulturno-kritičkog stajališta.
2. Sekularizacija kao izguravanje crkvenog autoriteta iz područja svjetovne vlasti, odnosno moći. Riječ je o novovjekovnom razvoju razlikovanja duhovne i svjetovne moći, koja je svoj pravni akt dobila Wormskim konkordatom. Pritom se područje državnih ovlasti dodatno raširilo, primjerice na područje znanosti i umjetnosti. Možemo govoriti o gubitku kontrolne uloge koju je Crkva imala u društvu.
3. Sekularizacija kao istovremeni proces razbaštinjenja i očuvanja kršćanskih dostignuća u okviru sekularnog zajedničkog dobra. Tu se prvenstveno misli na jednakost svih ljudi u okviru ljudskih prava, kao i na brigu za siromašne u kontekstu socijalne države. U sekularnom pak društvu još uvijek nalazimo snažne tragove kršćanstva. Rendtorff govori o kršćanstvu izvan Crkve.

³ Usp. Jose CASANOVA, *Die religiöse Lage in Europa*, u: Hans JOAS, Klaus WIEGANDT (ur.), *Säkularisierung und die Weltreligionen*, Frankfurt, Fischer Verlag, 2007, 322-351.

4. Sekularizacija kao pretpostavka za demitologizaciju vjere i za produhovanje vremena.
5. Sekularizacija kao odvajanje kršćanstva i Crkve od naroda.

Zajedničko svim značenjima jest da je riječ o eksplicitnom odnosu između religije i novog vijeka.⁴

Navedeno ipak nije prouzrokovalo izumiranje religije, kao što su najavljivali neki sociolozi i filozofi, već je njene tragove moguće zamijetiti na različitim razinama. Sociološki gledano, religija nije izumrla već je svoje pojavne oblike preoblikovala unutar sekularnog svijeta. Na taj je način također promijenila svoj način izražavanja i prisutnost. Takvo preoblikovanje religije ukazuje na njenu vitalnost i moć preživljavanja u tri pravca: institucionalno preoblikovanje i rasprostranjenost, brojnost religioznoga te njenu djelomičnu radikalizaciju.

Filozof i teolog Michael Reder zaključuje svoje uvodno poglavlje u habilitacijskoj studiji *Religion in säkularer Gesellschaft* sljedećom tvrdnjom:

»Budući da religija nije izumrla u vremenu moderne i za vrijeme nastajanja sekularne države, već se na različite načine preoblikovala, nema smisla govoriti o povratku religije, već o novoj pozornosti prema religiji.«⁵

2. Odnosi između crkava, vjerskih zajednica, društva i države

Iako je za 19. stoljeće i prvu polovicu 20. stoljeća još uvijek bilo karakteristično da se odnos između svjetovne i religiozne sfere uređivao na pretpostavci ljudske-narodne Crkve, danas više nije tako. Stoga je sintagma *katolički/pravoslavni narod* u bilo kojem suvremenom europskom kontekstu neprimjerena i uzrokuje više polemika no koristi. U Austriji i Njemačkoj, koje mogu biti uzor za uređenost odnosa između crkava i države, danas se također postavlja pitanje kako iznova definirati odnos između svjetonazorski neutralne države i crkava te vjerskih zajednica, kako zaštititi državu od vjerskih institucija – i obrnuto, kako vjerske institucije zaštititi od države, te može li, smije li ili čak mora li sekularizirana država normativno zajamčiti određenu vjeroispovijest.⁶

S obzirom na multikulturalno, multireligijsko, pluralno tolerantno društvo te svjetonazorsko neutralne države, legitimnost slobode vjeroispovijesti iznova se postavlja u cjelokupnom europskom pravnom kontekstu. Tomu također pridonosi sve veća prisutnost islamskog stanovništva u europskim državama. Koliko je taj okvir osjetljiv, pokazala je rasprava prigodom prihvaćanja teksta europskog ustava.

⁴ Usp. Kaufmann, *nav. dj.*, 78-79.

⁵ Michael REDER, *Religion in säkularer Gesellschaft*, München, Karl Albert Verlag, 2013, 13-26.

⁶ Usp. Herbert KALB, Richard POTZ, Brigitte SCHINKELE, Religion und Kirche im weltanschaulich neutralen Verfassungsstaat, *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 145 (1997) 4, 339-348, 339.

Za buduće razumijevanje pravnog uređenja vjeroispovijesti u društvu, trebat će precizno uvažavati različitosti između religiozne i političke sfere. Svjetovno-politička i duhovno-konfesionalna sfera se još od Konstantinovog edikta bore za prevlast. Ni prosvjetiteljstvo ni protestantizam nisu riješili to pitanje. Oslanjanje protestantskih zajednica na aktualnu političku vlast, ili čak očuvanje državnih crkava, u nekim je državama intenzivnije no u državama s većinskim katoličkim stanovništvom gdje postoji konkordatska veza između Katoličke crkve i države. Iako prosvjetiteljstvo poznaje načelo da je vjera osobna stvar, sačuvalo je elemente izjednačavanja države i civilnog društva s jedne te religiozne sfere s druge strane. Tim više, protestantizam je uz pomoć prosvjetiteljstva očuvao srednjovjekovni model povezanosti vjerske i političke vlasti. Dobar su primjer za to Engleska i neke skandinavske države.

Sličnu povezanost možemo vidjeti i u pravoslavnom svijetu, gdje također dolazi do tijesnog suživota države i Pravoslavne crkve, odnosno u nekim državama možemo govoriti o državnoj crkvi.

Sekularizacija, kao odlučujuća činjenica koju treba uvažavati kod rješavanja našeg pitanja, uzrokovala je razne procese, kao što smo vidjeli kod Casanove i Kaufmanna. Najprije je značila oslobođenje svjetovnih institucija od vjerskih, zatim postupno izguravanje vjere iz društvenog života, a time i nekadašnje zajamčene prisutnosti vjere u javnosti te konačno premještanje vjerskog uvjerenja u osobnu, intimnu sferu. Ta su tri aspekta sekularizacije bitno utjecala na razumijevanje pojma *javnosti*. Nakon oslobođenja svjetovnih vladara od vladajućih vjerskih struktura, država je sebi prisvojila javnost. Izguravanje vjere iz društvenog života, u koji je bio uključen pojedinac kao državljanin, posljedično je značilo da je vjera postupno nestajala iz javnosti. Javnost se tako sve više shvaćala kao nešto suprotstavljeno tajanstvenom, skrivenom, religioznom. Budući da je vjerska sfera upravo to željela očuvati, pripalo joj je mjesto privatnog, osobnog, intimnog, a ne javnog.

Iz raznih naglasaka sekularizacije i razumijevanja pojma javnosti nastajala su i različita rješenja za vjerski neutralnu državu. Najprije se postavio zahtjev za sigurnost crkve od države i obratno. Država, kao domovina svih državljana, bez obzira na vjeru i svjetonazor, brinula se za pravno oblikovanje demokratske volje državljana i zajedničko blagostanje. U tom je smislu bila poželjna stanovita distanca države od vjeroispovijesti. Danas sekularizacija državnih i političkih institucija nije ni u čemu sporna za Katoličku crkvu, budući da se već Drugi vatikanski sabor o tom pitanju opredijelio:

»Politička zajednica i Crkva, svaka na svome osebujnom području, jedna o drugoj neovisne su i autonomne. Obje su, iako s različitim naslova, u službi osobnog i društvenog poziva istih ljudi.«⁷

⁷ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7.XII.1965), u: *Dokumenti*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008, br. 76.3 (dalje GS).

Međutim, odnos između države i Crkve koji proizlazi iz sekularizacije i ideje o svjetonazorski neutralnoj državi, nije moguće sažeti na institucionalno razdvajanje Crkve i države. Razdvajanje Crkve i države znači da je razdvojeno njihovo upravljanje vlašću. Crkve ne upravljaju političkom vlašću, a država ne upravlja ovlastima u duhovnoj, odnosno vjerskoj sferi. Da je Katolička crkva prihvatila takvu razdvojenost, potvrđuju i njeni dokumenti. Budući da kao duhovna institucija pak ima javni i društveni interes, svoja vitalna pitanja želi i mora rješavati u dijalogu s vlastima. Jedno od vitalnih pitanja su odgoj i obrazovanje te karitativna, odnosno socijalna djelatnost.

Vjerska neutralnost države nadalje znači poštivanje pojedinčeve slobode na vjerski život i poštivanje kulturnih događaja koji su povezani s vjerom ili se na njoj temelje. Time se pak otvara pitanje ukupne odgovornosti države prema slobodama državljana i njihovu kulturnom životu, koji se odvija u javnosti. Svako izdvajanje religioznoga iz javnosti od strane države nužno vodi u ograničavanje slobode državljana. Zbog toga, na razini javnosti/društva, država ne može biti neutralna prema području konfesionalnosti i svjetonazora. Stoga, možemo govoriti isključivo o *uključujućoj neutralnosti*, što znači da se država brine za pravni okvir pluralnog uključivanja vjeroispovijesti i svjetonazora u javni život.⁸

Na tome se također temelje rješenja odnosa među crkvama i državom u dva glavna karakteristična oblika u suvremenoj Europi: s jedne strane razdvajanje Crkve i države koja sekularizaciju širi i na sferu javnosti (Francuska i Nizozemska) te, s druge strane, povezanosti države i Crkve posebnim ugovornim prijenosom nekih javnopravnih nadležnosti na crkve, odnosno vjerske zajednice (Austrija, Njemačka, Italija, Španjolska itd.). U tim je državama razina javnosti jasno odvojena od države, a država sekularizaciju ne širi u sferu javnosti na razini kulture. Danas se oba modela različito kombiniraju i sastavni su dio europske pravne prakse koja osigurava pravno jamstvo ostvarivanja slobode vjeroispovijesti kao jedne od temeljnih ljudskih prava. Tako se govori o sustavu »pluralnog uključivanja vjera i svjetonazora«.⁹

U prošlosti ustaljeni modeli državne Crkve ili crkvene države u (post)modernom svijetu više nemaju svoje mjesto. Zato su aktualni razni modeli utemeljeni na čovjekovoj slobodnoj odluci za vjeru i prema načelu razdvajanja Crkve i države. Područje njihova zajedničkog interesa uređuje se na ugovorni način. U državama u kojima crkva ima tradicionalno javnopravno značenje, odnos između države i Crkve pokušava se nanovo odrediti iz ukupnog uređenja pluralističko-demokratskog društva. Pritom se polazi od temeljnih ljudskih prava poput slobode vjeroispovijesti i autonomije Crkve kao dijela građanskog društva te njenog javnog značenja. Pravno uređenje tih djelatnosti potrebno je zbog njene važnosti u javnom životu i širine njenog djelovanja.

⁸ Usp. Kalb, *nav. dj.*, 342-343.

⁹ *Isto*, 344.

U literaturi nalazimo sljedeća opravdanja uređenja odnosa između države i Crkve:

- a) Religiozni interesi smatraju se dijelom legitimnih društvenih stavova te stoga ne smiju biti ni privilegirani ni diskriminirani.
- b) Na temelju kulturnih razloga i iz njih proizašlih dužnosti države, ona je dužna i religiju uvažavati kao čimbenika kulture.
- c) Crkva/vjeroispovijest znači i interesnu skupinu te joj stoga pripadaju jednaka prava i dužnosti, kao i mogućnosti koje vrijede za druge interesne skupine.
- d) Naposljetku, Katolička je crkva institucija *sui generis* (vlastitog uređenja) te je država zbog njenih brojnih javnih područja djelovanja ne može potisnuti u privatnost. To njezino značenje zajamčeno je i u međunarodnom pravu, budući da je ona subjekt međunarodnog prava.¹⁰

3. *Umanjena suverenost države i uloga crkava*

U Europi su također u tijeku procesi koji sve više ograničavaju državu i njenu suverenost. Suverenost se relativizira kako iznutra, od strane civilnih inicijativa i regionalizacije, tako i izvana, međudržavnom kontrolom institucija koje su odgovorne za očuvanje ljudskih prava, te samim procesom europskog udruživanja. Bit će potrebno prihvatiti činjenicu da je apsolutizacija države sve upitnija i da se kulturno djelovanje ostvaruje po načelima autonomije i građanskog društva. Ukoliko se ta relativizacija odražava na državu kao takvu, to će imati posljedice kako za crkve, tako i za institucije, koje time gube jedinog tradicionalnog partnera. Velik dio crkveno-pravnog instrumentarija pretpostavlja suverenu državu kao ugovornog partnera. Stoga postoji opasnost da su crkve premalo pripremljene za vrijeme kada će njihov višestoljetni partner polako izgubiti neke nadležnosti. Crkve će sve više biti izložene slobodnom prostoru u kojem će dobiti neočekivane partnere. Pojačanom krizom institucija sve više dolazi do izražaja pojedinac kao državljanin i član Crkve. Što više pojedinac istupa u prvi plan, manje su mogućnosti da vlasti očuvaju svoje privilegije. Svjetovna vlast utemeljena na ljudskim pravima, među kojima je također vjerska sloboda koja vjerske interese uzajamno uvažava i vjeru podržava u smislu kulturne dužnosti, nije više istovjetna s državom koja je nastala iz suočavanja s gregorijanskom reformom koja je postavila zahtjev *libertas Ecclesiae*, što je protkalo cjelokupnu europsku povijest. Stoga su, osim država, crkvama sve važniji partneri: pojedinac, razni subjekti građanskog društva i međunarodne organizacije.

¹⁰ Usp. Alfred KLOSE, *Staat*, u: Hans ROTTER i dr. (ur.), *Neues Lexikon der christlichen Moral*, Innsbruck, Tyrolia, 1990, 724-731.

Iz toga proizlazi nekoliko temeljnih kriterija koji definiraju ulogu crkava u društvu i njihov odnos prema državi:

- a) Polazište je čovjek kao pojedinac, koji je i religiozno biće; vjera je osobna, a ne privatna stvar.
- b) Čovjek svoju religioznost živi zajednički i tako je iskazuje; vjera je javna stvar građanskog društva.
- c) Posljedica čovjekove vjere je kultura; vjera je kulturna stvar.
- d) Država je servis čovjeka kao osobe, građanskog društva i kulture; država surađuje s crkvama i regulira prava na vjerske slobode koje su sastavni dio građanskog prava.
- e) Crkva je u odnosu prema državi interesna zajednica posebne vrste (*sui generis*) koja ima jednaka prava i dužnosti kao i druge interesne zajednice. Država poštuje njenu posebnost, naročito s obzirom na međunarodni pravni status Katoličke crkve.
- f) Crkva je autonomna. Sloboda/autonomija vjerskih zajednica obuhvaća: da se vladaju prema svojim pravilima što se tiče nauka, kulta i načina života; da imaju slobodu imenovanja i izbora svojih predstavnika; da imaju pravo na javno djelovanje i pravo osnivanja odgojnih, kulturnih, dobrotvornih i socijalnih udruženja.
- g) Budući da crkve nisu jedina udruženja takve vrste, država može njihovo djelovanje ograničiti zbog prava druge vjeroispovijesti, i to u svjetlu zajedničkog blagostanja svih te radi zaštite od mogućih zlouporaba.
- h) Katolička se crkva sama odriče sredstava kojima raspoložu zemaljska društva, jer se u svom poslanju oslanja na putove i sredstva koja su obilježja evanđelja. U nekim će se slučajevima odreći zakonitih prava, ako bi zbog njihove primjene postala upitna njena moć svjedočenja.¹¹

Prema tome Crkva se u društvenom smislu mora sve više oslanjati na pojedinca. Za Crkvu kao institucionalnu čuvaricu slobode vjeroispovijesti od ključnog je značenja priznanje društva i njene vlasti da je čovjek i duhovno biće, da je religiozno biće te da je društvo dužno tu čovjekovu dimenziju ne samo poštivati, već joj i omogućiti pun razvoj i djelovanje. To je nov odnos prema religiji. Tako govori papa Ivan Pavao II. u okružnici *O brizi za socijalno pitanje* (čl. 29): da je »čovjekova transcendentalna istinitost (...) u stvari socijalna«. Iz te je perspektive moguće razumjeti nastojanje crkava da u nekom društvu, u dogovoru s državom, sebi osiguraju mogućnost da na svim vitalnim područjima izvršavaju vjerski život.

---

¹¹ Usp. GS, br. 76.

4. Položaj religije i Katoličke crkve u Sloveniji

S obzirom na teoretske zaključke mogli bismo zaključiti da se suvremeni europski mentalni kontekst kojeg snažno određuje sekularna kultura sa svojim pozitivnim i negativnim konotacijama, razvija u smjeru triju načela koja određuju položaj religije u društvu te posljedično odnos između duhovnih i svjetovnih institucija. Možemo govoriti o »novoj pozornosti prema religiji«; na razini javnog života i države primjenjuje se načelo »uključujuće neutralnosti« (Lisabonski ustav) te konačno, za sve institucije vrijedi da ih moraju osnivati pojedinci i za pojedince. Uzimajući u obzir ta tri vidika, u zadnjem dijelu razmotrimo kako je religija smještena u slovenskom društvu nakon prelaska iz totalitarnog u demokratsko društveno uređenje te o kakvim odnosima možemo govoriti na institucionalnoj razini.

4.1. Proces sekularizacije i konzumerizma

Niko Toš, profesor sociologije i predstojnik Instituta za sociologiju na Sveučilištu u Ljubljani, u svojoj uvodnoj raspravi u knjizi *Religion und Wende in Ostmittel- und Südosteuropa*, brani tezu da su konfliktni oblici sekularizacije u srednjoj Europi posljedica antimodernističkih i unificiranih težnji Katoličke crkve koji su se ostvarivali na temelju principa *cuius regio, eius religio*. Ta je teza samo djelomično istinita jer je taj princip više ostao na snazi u protestantskom svijetu. Iako, naravno, da tako postavljeno povijesno polazište podupire tezu da je zbog toga nastajao militantni sekularistički pol, kao odgovor na antimoder-nistički.

Ideološka podijeljenost slovenskog društva proizlazi iz europske tradicije posljednjih dvjesta godina, a počinje snažnom polarizacijom između tzv. klerikalizma i liberalizma, prisutnoj u Sloveniji među intelektualcima i prije Drugog svjetskog rata. Za vrijeme tog rata, polarizacija se radikalizirala u revoluciji i bratoubilačkom ratu koji je svoj tragičan epilog doživio u poslijeratnim izvan-sudskim likvidacijama ideoloških protivnika od strane komunista. Unatoč činjenici da se komunistički režim, na temelju ateističkog marksizma, sustavno suprotstavljao svakoj religioznosti i zapravo svjesno ateizirao slovensko društvo, u osamdesetim je godinama 20. stoljeća, kako tvrdi sociolog Vinko Potočnik u svom istraživanju *Religion und Kirche im Wandeln der slowenischen Reformgesellschaft*,¹² došlo do pozitivnih trendova na području religioznosti.

Za vrijeme društvenih promjena (1991.) na temelju popisa stanovništva katolicima se izjasnilo 71,6 % stanovnika. Drugu najveću skupinu činili su »vjer-

¹² Usp. Niko TOŠ, *Gesellschaften und Kirchen in Mittel- und Südosteuropa im Übergang nach 1989*, u: Johann MARTE i dr. (ur.), *Religion und Wende in Ostmittel- und Südosteuropa 1989-2009*, Innsbruck-Wien, Tyrolia Verlag, 2010, 149.

nici bez institucionalne pripadnosti« – 13,4 %, ateistima se izjasnilo samo 4,2 % stanovnika. Riječ je o prijelomnom razdoblju, kada se većinska društvena klima definitivno zasitila starog totalitarnog sistema te kada je u Sloveniji prevladala težnja prema samostalnosti i izlasku iz zajedničke jugoslavenske države. Katolička je crkva taj proces cijelo vrijeme svjesno podupirala i aktivno sudjelovala u procesu osamostaljenja. To je bilo vrijeme njenog visokog ugleda u javnosti, što je za posljedicu imalo i »novu pozornost prema religiji«, koja pak nije dugo trajala.

Ako situaciju razmatramo kroz dulje razdoblje, s posebnim osvrtom na posljednje desetljeće, dobit ćemo puno realniju sliku koja govori o kontinuiranom procesu sekularizacije, pri čemu su pak povijesni uzroci samo dio odgovora na proces sekularizacije.

U razdoblju između 1921. i 2002. godine slika se religiozne pripadnosti u Sloveniji mijenjala u pravcu rastuće sekularizacije. Katoličkoj je crkvi 1921. godine pripadalo 96,6 %, a 2002. godine gotovo upola manje stanovnika – 57,8 %. Evangeličkoj je crkvi 1921. godine pripadalo 2,6 %, a 2002. godine svega 0,8 %. Pravoslavnoj (pretežito srpskoj) crkvi je 1921. godine pripadalo 0,6 %, a 2002. godine 2,3 %. Muslimana je 1921. godine bilo samo 0,1 % dok ih je 2002. godine bilo 2,4 % – što znači da su brojčano postali druga najjača vjerska zajednica u državi. Od Drugoga svjetskog rata do danas ateistima se izjašnjavalo oko 10 % pučanstva.

Potočnik u svojoj raspravi zaključuje da među tranzicijskim državama Slovenija pripada u one koje su najviše sekularizirane. Većina pokazatelja Sloveniju stavlja odmah poslije Češke i bivše Njemačke Demokratske Republike. Po ovim podacima su najbliže Mađarska i Slovenija. Primjetan je rast individualne religioznosti, koja u jednu ruku ukazuje na svojevrsnu desekularizaciju, jer je javni interes za religiozno, bez obzira na konfesionalnost, razmjerno velik. S druge strane je pak individualizacija izrazito snažna u području odmaka od tradicionalnih moralnih vrijednosti (rastave braka, pobačaj, predbračni seksualni odnosi, istospolna orijentacija, eutanazija) i u odnosu prema Crkvi kao instituciji. Većina Slovenaca su zagovornici duhovne i socijalne Crkve, ali ne i Crkve koja bi imala utjecaj na političkom, gospodarskom i institucionalnom području.¹³

Osjetno pogoršanje stanja institucionaliziranih religija te sve jači trend k individualizaciji, nedvojbeno je povezan i sa suvremenim potrošačkim mentalitetom te izvanrednim medijskim utjecajem na javni život. Međutim, kako kaže Paul Zulehner, »tržište i mediji su transportna sredstva koja djeluju kao ulje na vatru u kaotičnom prethodnom razdoblju.«¹⁴ Zasićenost kolektivističkim mentalitetom, negativna iskustva s institucijama, sloboda, pluralizam i demokracija, te nadasve konzumerizam, čimbenici su koji utječu na individualizaci-

¹³ Usp. *isto*, 158-160.

¹⁴ Paul Zulehner, *Europas Religionen im Modernisierungsstress*, u: Marte i dr. (ur.), *nav. dj.*, 30.

ju na svim razinama, pri čemu religija nije isključena. Ukoliko tomu dodamo još i misao poznatog talijanskog filozofa Umberta Galimbertija koji govori o suvremenoj mladoj generaciji kao o »egocentricima«,¹⁵ razumljivo je da su povijesni, filozofski, sociološki, psihosocijalni i politički te ostali čimbenici, kao i neprimjeren odaziv Crkve na suvremeni mentalitet, utjecali na snažnu individualizaciju i deinstitutionalizaciju religiozne sfere. Pritom je pak potrebno razlikovati između dvaju važnih vidika: sekularizacija kao postupni društveni proces koji ovisi o emancipaciji pojedinca te sekularizacija kao ideološki čimbenik, kojeg se smatra jedinim modernim načinom interpretacije svijeta.

Na tu se pojavu u posljednjih petnaest godina Crkva u Sloveniji službeno dvaput odazvala.

Zaključni dokument plenarne skupštine Crkve u Sloveniji iz 2002. godine uočava promjene sociološko-pastoralnog značenja, koje zapravo ukazuju na prelazak od tradicionalne vjernosti k osobnoj. Unatoč tomu:

»Ne samo istraživanja, već i svakodnevna iskustva ukazuju na to da je posljednjih desetljeća slovensko društvo bilo izloženo snažnoj sekularizaciji koja je plod poslijeratne planske ateizacije i razvojnih tijekova modernoga društva.«¹⁶

Deset godina poslije, odgovorni za pastoral Crkve u Sloveniji, u novom dokumentu o pastoralnom planiranju *Dodite i vidite* iznose snažnu potrebu odgovaranja na izazove sekularizacije, »koja na svim područjima života uvodi takva pravila i norme kao da nema Boga«.¹⁷

Dokument u uvodnoj analizi stanja, pod posebnim naslovom »Nastavak sekularizacije«, iznosi da su neki procesi u društvu išli u suprotnom pravcu od očekivanog u vrijeme sinode (2002.). Religiozno proljeće koje je tada zavlдалo, utihnulo je, a sve se više opazalo ovladavanje

»religiozne bezbrižnosti, moralnog relativizma i ideološke podijeljenosti. U slovenskom se društvu produbljuju negativni učinci sekularizacije.«

Bez obzira na poziv sinode na otvorenost za dijalog sa suvremenim društvom, kulturom i državom, nastala je nova ideološka polarizacija koja oblikuje odnose između Crkve i društva. Ključna je pak tvrdnja iz toga dokumenta da:

»Crkva u Sloveniji, nakon pada prošlog društvenopolitičkog sustava, na pojavu sekularizacije nije bila dovoljno spremna. Podcjenjivala je njezinu moć jer je prelazak u demokraciju očekivala s velikim optimizmom i pod utjecajem pobjede nad bivšim društvenim uređenjem. Sekularizacija se u kombinaciji s potrošačkim životnim stilom brzo ispostavila kao sljedeći stupanj udaljavanja slovenskog čovjeka od živog Boga.

¹⁵ Usp. Umberto GALIMBERTI, *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*, Ljubljana, Modrijan, 2010.

¹⁶ *Sklepni dokument plenarnega zbora Cerkve na Slovenskem*, Ljubljana, Družina, 2002, 30-33.

¹⁷ SLOVENSKA ŠKOFOVSKA KONFERENCA, *Pridite in poglejte. Slovenski pastoralni načrt*, Ljubljana, 2012, 7.

Konzumerizam je prouzrokovao svojevrsan kulturni obrat koji je u posljednjih deset godina stekao masovnost i promijenio mentalitet ljudi. Čovjek se više okrenuo osobnoj koristi i vlastitom užitku, dok širu političku i vjersku zajednicu sve više shvaća kao servis namijenjen njemu. U skladu s konzumerizmom, put si je utro permisivni odgoj, dok su medijska i čitalačka kultura postale površne i zabavno orijentirane. Duhovno se traženje svelo isključivo na otkrivanje ljekovitih utjecaja ove ili one duhovne prakse na tijelo i dušu. Potrošački kulturni obrat nije bez utjecaja na religioznost ljudi.«¹⁸

Dokument, slično kao i onaj sinodalni prije njega, zaključuje da je slovenski vjernik postao »vjernik tražitelj«. Sekularizacijske trendove potvrđuju i dokažu najnovije studije. Između ostalog, Brigita Perše je u slovenskom teološkom časopisu *Bogoslovni vestnik*, u posljednjem broju 2013. godine, objavila istraživanje o primanju sakramenta krštenja u Sloveniji i o trendovima u sklapanju crkvenih i građanskih vjenčanja. Njezini statistički podaci ukazuju na to da je broj građanskih i crkvenih vjenčanja od 1972. do 2009. godine u stalnom padu i da je broj crkvenih vjenčanja nakon 2005. godine ne čini ni polovicu građanski zaključenih brakova. U razdoblju od 1972. do 2009. godine omjer je građanskih vjenčanja smanjen s 9 na 3 vjenčanja na 1000 stanovnika, a omjer crkvenih vjenčanja sa 6 na 1,5 vjenčanje na 1000 stanovnika. U razmatranom se razdoblju svake godine rastalo oko 2000 parova, a posljednjem je desetljeće taj broj čak u lagano rastućem trendu. Čak je i udio novorođene djece u izvanbračnim zajednicama nakon 2007. godine prešao polovicu sve novorođene djece.¹⁹

Te studije naročito potvrđuju tezu o sekularizaciji kao o gubitku crkvenog autoriteta nad privatnim životom ljudi, posebice u slučaju moralnih pitanja koja se najviše odnose na obiteljski život. K tomu možemo dodati opće poznate činjenice koje su imale snažan utjecaj na sliku Katoličke crkve u posljednjem desetljeću – pojava pedofilije te, u Sloveniji finansijski slom mariborske nadbiskupije. Crkva kao moralni autoritet iz 90-ih godina postala je nositelj moralno upitnih ili čak odbojnih radnji. Unutarnja crkvena sekularizacija, u negativnom značenju riječi, time je dodatno ubrzala opću sekularizacijsku pojavu u svijetu i u Sloveniji. S druge strane, pojavljivanjem pape Franje možemo ponovno govoriti o »novoj pozornosti prema religiji«. Ukratko, trend sekularizacije kojeg podupire konzumerizam, također ovisi o pojedinim negativnim ili pozitivnim pojavama u čijem je svjetlu predstavljena religija te naročito Katolička crkva.

¹⁸ Isto, 12.

¹⁹ Usp. Brigita PERŠE, Potreba po sistematični (po)krsni pastoralni, *Bogoslovni vestnik*, 73 (2013) 4, 614-617.

4.2. Povijest pozicioniranja Katoličke crkve u slovensko društvo nakon 1991. godine

Radi razumijevanja odnosa između religiozne i svjetovne institucije, razmotrimo povijest razvoja pozicioniranja Katoličke crkve u slovensko društvo i institucionalne odnose između Crkve i države. Naime, uspostavljanje tog odnosa također utječe na razvoj sekularnog mentaliteta te njegovo pozitivno ili negativno razumijevanje sa stajališta Crkve.

Godine 1991., nakon uspješnog osamostaljenja Slovenije od jugoslavenske komunističke vladavine, očekivalo se da će se odnos između Katoličke crkve (Svete stolice) i Republike Slovenije iznova urediti. Osnivanje Slovenske biskupske konferencije i uspostavljanje diplomatskih odnosa između Svete stolice i Republike Slovenije bili su institucionalni uvjeti za takva očekivanja. Prva demokratski izabrana vlada, koju je sastavila koalicija Demos, proširila je djelomično pokrivanje socijalnih davanja iz državnog proračuna od onog dotadašnjeg ograničenog samo za one socijalizmu lojalne, na sve katoličke svećenike i druge predstavnike vjerskih zajednica. Teološki fakultet ponovno se priključio ljubljanskom sveučilištu, iz kojeg je bio isključen 1952. godine. Crkvene gimnazije internog značenja u Vipavi i Želimlju dobile su javno priznat program i stopostotno financiranje pedagoškog programa. Ljubljanskoj nadbiskupiji vraćeni su tzv. Biskupski zavodi u Šentvidu, gdje je ponovno osnovana Biskupska klasična gimnazija. Godine 1997. ustanovljena je Biskupska gimnazija u Mariboru, koju u skladu sa zakonodavstvom iz 1996. godine država financira 85 %. Od 2007. godine je gimnazija u svojim prostorijama bivše bogoslovije koje su joj vraćene nakon 15 godina crkvenoga nastojanja.

Katoličkoj crkvi djelomično je vraćena imovina, prvenstveno na lokalnoj razini. Postupci za vraćanje objekata u koje je bivši režim uselio djelatnosti od javnog značenja, poput škola, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova, bili su dugotrajni i mučni. Nakon 1992. godine, kada je vlast preuzela Liberalna demokracija Slovenije pod vodstvom Janeza Drnovška, proces integracije Crkve u društvo usporio se ili skoro zaustavio. Crkva je počela upozoravati na niz neriješenih pitanja te je vlada 4. ožujka 1993. odlučila donijeti odluku o »uspostavi Zajedničke krovne komisije Rimokatoličke crkve i Vlade Republike Slovenije«. Zadaća te komisije bila je »proučavati i pripremati prijedloge Vladi Republike Slovenije za rješenje djelovanja i položaja Rimokatoličke crkve u Republici Sloveniji».²⁰ Djelovanje te komisije zaustavilo se prvenstveno zbog interpretacije načela razdvajanja vjerskih zajednica od države, koja je zapisana u 7. članku slovenskog ustava. Godine 2001. konačno je postignut prvi dogovor između Vlade Republike Slovenije i Slovenske biskupske konferencije, koji je u pravnom obliku obuhvatio postojeće stanje i nije donio nikakva nova rješenja.

²⁰ Odluka Vlade Republike Slovenije u autorovu vlastitom arhivu, izdana pod br. 080-1/93-1/2-8.

Kasnije je taj dogovor s manjim ispravicima prihvatila i potpisala i Evangelička crkva. Taj je dogovor bio polazište za pregovore između Svete stolice i Republike Slovenije.

Vlada pod vodstvom Liberalne demokracije Slovenije čitavo se vrijeme suprotstavljala pregovorima na međunarodnoj razini, odnosno sa Svetom stolicom. Do njih je ipak došlo 2001. godine. Prvi je sporazum pripremljen u godinu dana. Budući da su se bivši komunisti i neki liberali protivili sporazumu, poslan je na ocjenu ustavnosti. Ustavni sud je od proljeća 2002. do jeseni 2003. prosuđivao predmet i 19. studenog 2003. jednoglasno donio odluku da je sporazum između Republike Slovenije i Svete stolice, potpisan 14. prosinca 2001., sukladan ustavu Republike Slovenije.

Tim pravnim aktom otvoren je put za ratifikaciju sporazuma u parlamentu, što se dogodilo 28. siječnja 2004. Nakon jednosatne rasprave, sporazum između Republike Slovenije i Svete stolice ratificiran je s 44 glasa *za* i 12 *protiv*.

Ratifikacija vatikanskog sporazuma značila je važnu pravnu osnovu za rješavanje daljnjih otvorenih pitanja između Republike Slovenije i Katoličke crkve. Iako sporazum nije donio posebne novine, važni su bili naglasci u preambuli koji govore o višestoljetnoj povijesnoj povezanosti slovenskog naroda i Katoličke crkve, a važna je i interpretacija 7. članka ustava, koji govori o razdvojenosti države i Crkve u svjetlu njihove neovisnosti i samostalnosti te obvezi suradnje u ulaganju napora za postizanje napretka čovjekove osobnosti i općeg dobra. Važan i dalekosežan je i 14. članak sporazuma, koji kaže da će Republika Slovenija i Sveta stolica nastojati obraditi sva otvorena pitanja s namjerom postizanja zajedničkog sporazumnog rješenja. Time se otvorila pravna mogućnost za normalizaciju položaja Katoličke crkve u Republici Sloveniji.

Nakon izbora 2004. godine, kada je na vlast ponovo došla koalicija nekaćasnih Demosovih stranaka, ubrzao se proces denacionalizacije. Prihvaćen je zakon o vjerskim slobodama, potpisan je sporazum između islamske zajednice u Sloveniji i Vlade Republike Slovenije, poboljšana je skrb o vjernicima u javnim ustanovama s ograničenim boravkom, normalizirali su se odnosi između predstavnika Vlade Republike Slovenije i vjerskih zajednica.

Ostaju otvorena pitanja vjeronauka u javnim školama, urbanističko planiranje sakralnih prostora, priznanje crkvenih brakova od strane države i sufinanciranje obnove crkvenih kulturnih spomenika, što je Katoličkoj crkvi veliko opterećenje. Slovenija, koja je po gospodarskim, socijalnim, kulturnim i pravnim standardima do 2009. godine smatrana najrazvijenijom novom članicom Europske unije, na području ostvarivanja vjerske slobode i potpunog uređenja odnosa između države i Crkve ostaje misaona zatočnica kulturološke borbe između liberalizma i katolicizma na prijelomu između 19. i 20. stoljeća. Njen novi europski kontekst nova je prilika za nadilaženje starih, povijesno iscrpljenih dilema na tom području. Tomu bi značajno mogao doprinijeti Zakon o vjerskim slobodama, donesen 2007. godine sa 100 % suglasnošću svih crkava

i vjerskih zajednica. Nažalost, stranke koje nastavljaju komunističku tradiciju, nakon svakog preuzimanja vlasti navedeni zakon iznova dovode u pitanje zahtijevajući njegovo redefiniranje. Zapravo je riječ o opetovanim pokušajima da se od zdravog poimanja sekularnog društva načini laičko i sekularno društvo, što dio politike promovira kao svoj svjetonazor. Stoga smo suočeni s novim pokušajima stare partijske metode, koja je državu shvaćala kao svoj feud za provođenje svojih svjetonazorskih manira, što je pak u potpunoj suprotnosti s demokratskim standardima koji su na snazi u sekularnoj Europi.

S obzirom na opisane činjenice, možemo zaključiti da se pojava sekularizacije u slovenskom prostoru odvija pod specifičnim političkim uvjetima. Kao prvo, nije riječ o sekularizaciji kao autonomiji subjekta, već o nadomjestku za nekadašnju propalu ideologiju ateističnog marksizma. Tu tezu potvrđuje prvenstveno konflikt oko interpretacije poznatog načela razdvajanja Crkve i države, koje nezanemariv dio politike razumije kao izdvajanje Crkve i kao privatizaciju religije. Negativna interpretacija tog načela na taj način onemogućava i koči stalan i otvoren dijalog između političkih ovlasti i vjerskih zajednica. Štoviše, dio politike stalno otvara teme koje su već postigle građansku društvenu suglasnost te koje nisu problem onom dijelu društva kojem je neko zakonodavstvo namijenjeno. To prvenstveno vrijedi za zakon o vjerskoj slobodi. Aktualna lijeva vladajuća koalicija ponovno pokušava izmijeniti zakon, bez obzira na činjenicu da su sve vjerske zajednice njime zadovoljne. Sekularizacija se tako događa u kontekstu kulturne borbe i kao protivljenje ili ograničavanje vjerskog života, prvenstveno na području obrazovanja, jer crkveni religijski nauk ne postoji u slovenskom sustavu školstva.

Na formalnoj razini inače možemo govoriti o »neutralnoj uključenosti« religije u slovensko društvo, kao što je to predviđeno zakonom o vjerskoj slobodi. S obzirom na činjenicu da je taj zakon uvijek iznova predmet političke manipulacije, možemo pak tvrditi da su teorija i praksa svaka na svojoj strani. Odsutnost religijskog odgoja u većinskom javnom školskom sustavu pak prije govori o pristranoj isključenosti negoli o neutralnoj uključenosti. Na toj je točki Slovenija prije iznimka nego li pravilo u Europskoj uniji.

Druga temeljna spoznaja proizlazi iz činjenice sve veće individualizacije koja se pokazuje u distanci pojedinca od obiju institucija, kako od države tako i od Katoličke crkve, koja je dominantna vjerska institucija u državi. U tim bismo događanjima mogli vidjeti proces sekularizacije kao rastuću autonomiju subjekta. Djelomično to zasigurno i jest. No, sigurno ne posve, jer je to odstupanje od svega institucionalnog također posljedica nepostojanja sustavnog odgoja za zajedničko dobro i sve više prevladavajućeg mišljenja utemeljenog na potrošačkoj paradigmi *daj – dam*. Stoga, individualizacija nije prvenstveno posljedica reflektirane samosvijesti i visokog stupnja demokratske osviještenosti, već prije posljedica modnog trenda konzumerizma i nezainteresiranog odnosa prema institucijama uopće.

Kao treći vidik istaknimo razumijevanje sekularizacije u crkvenom kontekstu. Ona se često ili skoro prevladavajuće shvaća u negativnom smislu, kao nužno suprotstavljanje religiji. To uvjerenje dodatno jača kontekst kulturne borbe. To znači da se Katolička crkva često nađe u poziciji napadnutog subjekta koji brani ugrožene vrijednosti, pri čemu obično biva poražena. Ostale vjerske zajednice su u sjenu Katoličke crkve i nisu toliko na udaru. Pokušaji pozitivnog shvaćanja sekularizacije za sada nisu prodrli u opću pastoralnu svijest i u pastoralnu metodu koja bi trebala proizlaziti iz pretpostavke »vjernika tražitelja«. Pozitivno razumijevanje sekularnosti bi i u odnosu prema političkim vlastima najprije isključilo argumente kulturne borbe, a u nastavku pak puno jasnije svrstalo religiju u društvo. Najprije bi zahtjevi Katoličke crkve, drugih crkvi i vjerskih zajednica morali biti usklađeni s pozicije priznavanja sekularnog društva i države, što bi tada političke vlasti prisililo na ideološku neutralnost prema religiji i na stalan i otvoren dijalog s predstavnicima religija u svjetlu dobrobiti pojedinca kao državljana i vjernika.

U Sloveniji se, na temelju predstavljenih činjenica i vidika, teško može govoriti o novoj pozornosti prema religiji, koja religiji u javnosti pripisuje kompetenciju na području osmišljavanja života i argumentiranog uključivanja u etičke diskusije. Ta nova pozornost je prisutna u individualnom zanimanju za religiozno ili parareligiozno, ujedno je međutim sve više udaljena od institucionalizirane religioznosti. Sve je pak također uvjetovano pozitivnim ili negativnim pojavama koje se pripisuju Katoličkoj crkvi.

Katolička crkva svjesna je da je slovensko društvo snažno sekularno te da je suvremeni vjernik »vjernik tražitelj«. Ipak, u pastoralnoj praksi teško napušta teritorijalni i institucionalni princip te ga zamjenjuje osobnim, odnosno međuosobnim.

Na međuinstitucionalnoj razini ne možemo govoriti o neutralnoj uključenosti religije, a još manje Katoličke crkve u suvremeno slovensko društvo i njegove državne ustanove. Baština protekle i aktualne povijesti više omogućava razvoj sekularizacije kao nove ideologije, koja nema ništa zajedničko s autonomijom pojedinca što je temelj suvremenog demokratskog i pluralnog društva.

Zaključak

Sekularno društveno okruženje u suvremenoj Europi uspostavlja nove odnose između religije i društva te posljedično između crkava i države. Ukoliko sekularnost razumijemo u duhu i srži autonomije duhovne i političke stvarnosti, možemo u tom društvenom procesu pronaći prostor za veću slobodu i za samostalnije odlučivanje pojedinca, što bi za vjeru i njene institucionalne oblike moralo biti nov izazov i prilika. Ukoliko se sekularizacija političkim utjecajem pretvara u sekularizam, koji planski i sustavno izgurava religiozno iz javnog

života, a na njegovo mjesto u staroj marksističkoj maniri uvodi kvazireligiozne prakse ili čak te prakse ustaljuje kao politički podupirane rituale, suočavamo se s procesima koji nisu demokratski i koji ne pridonose pluralnom, slobodnom i kreativnom građanskom društvu, u kojeg uvrštavamo i crkve i vjerske zajednice. Europska unija u svom ustavu postavlja okvir stalnog, otvorenog i javnog dijaloga, koji se mora odvijati između svjetovnih vlasti i predstavnika vjerskih zajednica. Neke ideologije i političke prakse u bivšim komunističkim državama navedene pojmove još uvijek ne razumiju na europski način, već na svoj način, naslijeđen iz totalitarizma. To je za nove države bivše Jugoslavije skoro zajedničko iskustvo i zajednički problem.

Ivan Janez Štuhec

Secular Europe and the new placement of religion into the society

Summary

The entering of the former Yugoslav states into European integrations poses a question for the states and churches how to place the religion into the society over again and consequently regulate the relationship between the religious and public institutions. The Catholic Church accepted the fact of secularization in the field of political life at the Second Vatican Council. In the last decades, a part of the secular world has discussed the role of religion in the society. In his review, Michael Reder thus posits a thesis that one could talk about a new attention towards religion. On this basis, the author builds the relationship between the state and the church and posits a thesis that religion is a legitimate factor in the society, that it has a cultural role, that religious communities are communities of interests and that the Catholic Church is an international legal subject. All this indicates that the church in the social sense should rely more and more on an individual. For the church as an institutional guardian of freedom of religious beliefs, it is vital that the society and its authorities acknowledge that a man is a spiritual and religious being, as well, and that the society is bound not only to respect this dimension but to enable it a full development and operation. In the last chapter of the article, the problem of placing the religion in the Slovenian society after the social changes is presented. As a matter of fact, in Slovenia there has always been a tendency to create a laicist and secularist society out of a healthy notion of the secular society which a part of politics has promoted as their world view. The latter contradicts the democratic and pluralist principles of a secular state and its legal order.

Key words: church, religious communities, secularization, state, religion, society, culture, private, public, personal.

(na engl. prev. Maksimiljan Fras)